

Владимир ЈОВИЋЕВИЋ*

ПРЕПИСКА АНДРИЈЕ ЈОВИЋЕВИЋА СА ИНСТИТУЦИЈАМА И УГЛЕДНИЦИМА

1. ОСНОВНА ПИТАЊА

Преписке су драгоцјен извор сазнања о животу и стваралаштву научника, филозофа, умјетника, државника, политичара, војсковођа и других познатих личности. У преписци се сабирају чињенице и судови који доприносе утврђивању истине о угледницима и њиховом дјелу.

Ово правило потврђује преписка Андрије Јовићевића са институцијама и челницима јавног, научног, просвјетног, политичког и вјерског живота у Хрватској, Црној Гори и Србији с краја 19. вијека до средине тридесетих година 20. вијека. То је вријеме када су Црна Гора и Србија послје 1878. године, много полагале на развој науке, просвјете и културе. Био је то њихов стратешки мирнодопски циљ-не реализовати визију будућности без ваљаних одговора о прошлости.

Истраживач у првом сусрету са дјелом Андрије Јовићевића уочава да је његово стваралаштво слојевито, обимно и вишезначно. Огледао се у педагошком, књижевном, историјском и етнологском истраживању и научном вредновању, скупљао је и сабирао благо народне културе, биљежио лексику српског језика и допунио фондус Вуковог Рјечника са око 24.000 ријечи.

У оставштини Андрије Јовићевића, у родној кући на Ободу, чува се драгоцјена преписка, непозната истраживачима и културној јавности, премда постоји мишљење неких научника да је и један знатан и важан дио страдао приликом фашистичког уништавања велике Јовићевићеве библиотеке, 1941. године.

* Доктор правних наука, Подгорица

Избор из преписке је селективан по личностима, темама и институцијама, уважавајући, углавном, хронолошки редослијед. У питању је сарадња са Зборником за народни живот и обичаје јужних Словена, Југословенском академијом знаности и умјетности, Српском штампаријом-све у Загребу, Универзитетом у Београду, Српском краљевском академијом и угледницима, који су их водили и усмјеравали. У оставштини се налази и грађа о блиској сарадњи са Митрополитом Митрофаном, Министарством просвјете, Јованом Сундечићем, пјесником, уредником „Просвјете” и личним секретаром краља Николе, итд. Андрија Јовићевић је сарађивао са познатим часописима у Црној Гори, Србији, Војводини, Хрватској, Босни и Херцеговини, али већи дио те преписке није сачуван.

Преписке су свједок времена, токови идеја, оживјеле успомене, ход историје и истина о дјелу ствараоца.

2. САРАДЊА ЈОВИЋЕВИЋА СА ЗАГРЕБОМ

Први рад Андрије Јовићевића појавио се 1893. године, у цетињском мјесечнику „Просвјета”. Матици српској се 28. 11. 1894. обраћа за сарадњу.

Сачувана преписка из Јовићевићеве оставштине указује да је сарадња са Загребом почела још 1897. године, а не како је прихваћено 1903. године. Шест година раније, Андрија Јовићевић сарађује са Југославенском академијом знаности и умјетности у Загребу, односно у њеном „Зборнику за народни живот и обичаје Јужних Славена”.

„Основ за сабирање и проучавање грађе о народном животу” од Антуна Радића из 1897. године, послужио му је да крене истраживачки и методолошки, шаље и објављује радове на ову угледну научну адресу.

Др Антун Радић, уредник Академијиног *Зборника*, упућује Јовићевићу званично писмо 30. 10. 1897. године, у којем, поред осталог, истиче: „Даљне Ваше приносе за *Зборник* и писмо од 25. октобра, примио сам, па Вам велика хвала... С вашијем сам приносима и опет задовољан, врло задовољан. Ипак ћете допустити да једно кажем. По *Основи* (гл. стр. 74), не смије у описивању и приповиједању бити ниједне ријечи, које народ не разумије... Иначе Вам и опет хвалим на лијепом Вашем приносу: у њем има толико лијепијех нареднијех ријечи! А многих нема у Караџићеву Рјечнику. Уосталом Вам се препоручујем с особитијем поштовањем. Ант. Радић”.

Овај значајан извор захтијева краћу анализу и објашњење. Службена преписка Југославенске академије знаности и умјетности и уредника А. Радића са А. Јовићевићем је на ћириличном писму! Јовићевић се придржава Радићевог *Основа*, који аутор у писму истиче. Др Радић високо

цијени Караџићев Рјечник, иако је Хрватска још у саставу Аустроугарске, али јужнословенска идеја веома је снажна. Указује младом Јовићевићу на значај ријечи којих нема у Караџићевом Рјечнику, који је 1899-1901. Јовићевић допунио са укупно 18.747 ријечи, а из његових објављених радова преузето је преко 5.200 ријечи, Познати лингвиста Драго Ђупић тврди „да нема много сарадника Речника САНУ, осим Вука, који је толико заступљен у овом дјелу као Андрија Јовићевић”¹

У писму од 15. 01. 1899. године, др Антун Радић истиче: „На цијењено Ваше писмо од 30/12 пр. г. (по ст.) одговарам Вам ово: а) да преузмете на себе сакупљање грађе за *чишћаву* Црну Гору... ц) да Ви сами водите бригу око сакупљања грађе, да примите к себи и ону грађу, која је већ код уредника *Зборника* од других сарадника...2) да се Ваше ријечи предају академику Будману, да он извијести јесу ли за Рјечник. Биће лијепо ако о Црној Гори изађе посебан овећи свезак *Зборника* са сликама”. Ово је у ствари закључак Одбора.

У одговору А. Радићу од 5. новембра 1899. године, Јовићевић, између осталог, пише: „Ваше цијењено писмо од 30/X п. н. примио сам и потпуно схватио Ваш одговор... Ви и прије и сад препоручисте: написати грађу о читавој Црној Гори. Ја унапријед предвиђам велике тешкоће за мене у овоме послу, а то су: а) што ћу с муком наћи поуздане људе, који ће се својски заузети за овај посао. Ваше *Основе* не могу никако писати за сву Црну Гору, јер би то сувише много било... Не обвезујем се Академији описати Сву Црну Гору по ‘Основи’”.

Андрија Јовићевић је сарађивао са *Зборником за народни животи и обичаје Јужних Славена* од 1897. до 1926. године, али није очувана преписка као изворна грађа о овој значајној Јовићевићевој сарадњи и научном доприносу. Ускраћени смо тако да не можемо шире и дубље објашњавати ово научно раздобље сарадње са Загребом. И оно што је мало сачувано пружа јасан увид у научно сазријевање Андрије Јовићевића.

Проријеђеност преписке је посљедица пустошења Јовићевићеве архиве. О томе како је страдала библиотека А. Јовићевића и оставштина убједљиво свједочи угледни научник др Нико С. Мартиновић у „Побједи” од 25. марта 1956. године, у чланку о фашистичком дивљању и разарању. „Наступили су италијански фашисти. Убијали су, клали, палили и интернирали. Упали су и у кућу Андрије Јовићевића. Све су поломили, а библиотеку и рукописе изнијели пред кућу и спалили. Тако је спаљена не само милионска вриједност библиотеке него и добар дио педесетогоди-

¹ Драго Ђупић, *Андрија Јовићевић и Речник ЦАНУ*, Зборник радова поводом педесетогодишњице смрти Андрије Павићевића, Цетиње 1989, стр. 122-123.

шњег труда и непроспаваних ноћи једног од најбољих научних пера Црне Горе. Кад се родбина, последице пустошења казнене експедиције, вратила на згариште, у кући није нашла ништа до пустоши. Испод гомиле гора и пепела купила је остатке рукописа и књига и успјела да извуче једно два сандука измијешаних хартија и листова”. Све је јасно и ништа није јасно! Зар и Италија, једна од колијевки цивилизације?

Андрија Јовићевић је објавио у *Зборнику за народни животи и обичаје Јужних Славена* више радова из етнолошких одлика Црне Горе, од 1897. до 1926. Ту спадају: *Одијело и обућа-накији и чешљање, Свакидашњи обичаји, храна и њосуђе, народни животи, њородица, народно њосиодарство у Црној Гори, Домаћи обичаји код свейковина*. Повјерење које је др Антун Радић указао Јовићевићу и висока оцјена о његовом раду нијесу уљуљкали младог истраживача из Црне Горе, већ су га као једна велика обавеза, усмјериле на озбиљна истраживања која су обогатила антропогеографску науку.

Уредништво „Србобрана” га 5. 09. 1898. обавјештава да шаље радове о просвјетним приликама у Црној Гори. Уредништво „Босанске виле” му предочава да су објавили прилог о Брскову, те да ће исти „збиља зачинити број”. (25. 05. 1900. године) Од 5. 08. 1902. године до 26. новембра 1904. године, води преписку са Српском штампаријом у Загребу о припреми, штампању, слању и отплати, књиге „Слике из прошлости Цеклина”, коју је као коаутор објавио у Загребу 1903. године са Михаилом Стругаром.

3. САРАДЊА ЈОВИЋЕВИЋА СА БЕОГРАДОМ

Преписку Јовићевића са Јованом Сундечићем нећемо посебно излагати на овом мјесту, јер она хронолошки овдје слиједи, а иста је значајна за познавање касније Јовићевићеве сарадње са Загребом, Београдом и Цетињем. Није обимна и представља претходницу сарадњи А. Јовићевића са Београдом.

Писмо Јовану Сундечићу, од 26. 03. 1894. године, значајан је извор обавјештења о више чињеница. Јовићевић пише свом старијем пријатељу и добротвору о неприликама у научном раду и развоју, „Прошле зиме био сам нуђен с Цетиња, да се рукоположим за свештеника на Ријеци, код моје куће на мјесто прота Пејовића; али жеља за науком претегла је... Вама досадити узех слободу, са најдубљим поштовањем молећи, те ме са једном Вашом препоруком у који од европских завода препоручили”. Сундечић је и тада и касније покушавао да младог Јовићевића препоручи да се школује у иностранство или научно усавршава, али књаз Никола није имао разумијевања. То и сам Јовићевић потврђује у писму

упућеном Ј. Сундечићу 10. 07. 1894. године. „По чувењу од неких лица којима сте Ви говорили о томе, као и о томе да наш Господар није благоизволио по Вашем предлогу послати ме ће год на науке, ја нијесам опет постао лабав у својој жељи”. Јовићевић је као стипендиста, коју су издејствовали пјесник Јован Сундечић и Митрополит Митрофан, требало да иде у Петроград (1894), „али је у томе онемогућен, јер му надлежне власти нијесу одобриле одлазак из земље”².

У писму Сундечићу поводом његове педесетогодишњице књижевног рада, Јовићевић искрено износи: Примите душевно моје учешће, као највећи мој добротвор и једини путовођа”. Млади учитељ је захвалан на очинској бризи Сундечића за његов научни развој. Наставља „...јер сте ми Ви, нико други, први очи отворили; Ви сте ме упутили на рад и самостално мишљење; Ви сте ме извели на поље рада; Ви сте моју савјест пробудили... Ви сте мене шћели послати онамо, ће је врело знања и науке, али је зар судбина шћела, да се Ваша племенита мисао и моја неодољива жеља осујети” (4. 04. 1898). Школовање у Русији остала је пуста жеља!

И писмо Сундечићу од 28. 10. 1899. године, као и претходна писма свједочанство су времена и драгоцјени извор о догађајима и личностима. У њему, Јовићевић, поред осталог, пише о једном важном сусрету. „Госп. Ровински савјетовао ме је испред свога поласка да поменута три рада (*Ойис ман. Морача, Историја Мораче до 1820* и *Сћање кућа у Црној Гори*) дадем штампати у једну књигу...”. У истом писму износи један важан податак који говори о његовој ширини и разноврсности истраживања. „Натраг 10 дана послао сам Српској Краљевској Академији у Београд 13.567 ријечи, којијех нема у В. Рјечнику”. У питању је значајан извор који пружа важне податке о Јовићевићевом пољу рада и његовој силној енергији и вољи.

У знатно већем обиму сачувана је преписка са Београдом, него са Загребом. У оставштини се налази 25 дописа од којих је Јовићевићу од Српске краљевске академије упућено 9, од Београдског универзитета 11. Од ове двије институције са потписом Јована Цвијића је осам, по његовом налогу са потписом високих сарадника је седам, од Јована Ердељановића је пет. Јовићевић је овим институцијама упутио четири дописа, што упућује на то да, по природи званичне комуникације, нијесу сачувани његових још 15 дописа (одговори и његова иницијатива). Прво пи-

² Душан Мартиновић, *Портрети*, Цетиње 1983, стр. 197. Према Барјактаровић Мирку, *Андрија П. Јовићевић*, Гласник Етнографског музеја у Београду, Београд 1940. XV, 189-190.

смо Београду, Јовићевић је упутио 26. 11. 1896. године Друштву „Св. Саве” да му објави краће радове.

Преписка указује да је неопходно измијенити мишљење о годинама неких сарадњи институција и Јовићевића. Сматра се да је 1902. године по жељи Јована Цвијића, заинтересована група млађих људи у Црној Гори, међу којима је био и Андрија Јовићевић, да прикупљају податке о насељима и поријеклу становништва. Исте године, Јован Цвијић је црногорском Министарству просвјете упутио обраћање да „изволи обратити пажњу свештеницима и учитељима у Црној Гори на проучавање наших тамошњих села”. Јовићевић је већ 1897. године, укључен у сабирање грађе о народном животу у *Зборнику за народни животи и обичаје Јужних Славена сходно Основи за сабирање и проучавање грађе о народном животу* из 1897. (О овоме смо већ истакли у претходној цјелини под бр. 2.). Произилази да је Јовићевић у научном истраживању присутан већ од 1897. године.

Сарадња Јовићевица са Српском краљевском академијом почиње 1900. године. Сматра се да сарадња Јовићевића и Јована Цвијића почиње 1906. године, а прво службено писмо испред Академије Цвијић је Јовићевићу упутио 1905.

У првом службеном писму Српске краљевске академије од 7. 08. 1900. године, стоји: „Част ми је известити Вас да је Српска Краљ. Академија са захвалношћу примила снимке Морачких записа, који су врло добри”.

А. Јовићевић дописом Српској краљевској академији упознаје ову институцију са радом о прошлости племена Цеклина. „Наше племе је свагда играло једну од најважнијих улога у борби с непријатељима за свој и државни опстанак”. Са коаутором Михаилом Поповићем нуде га на откуп (17. 07. 1901).

На ово писмо Академија је одговорила 25. јула 1901. године, да нема понудбени спис, а када послата збирка ријечи буде прегледана, „онда ће те од Лекс. одсека бити обавештени”.

Послије ових датираних писама Јовићевићу је упућен допис тек 1905. године. Аналогијом са оваквим временским празнинама, као и у претходним комуникацијама, јасно је да је дио преписке са Београдом страдао приликом уништења Јовићевићеве библиотеке. У службеном писму од 20. 07. 1905, са потписом Ј. Цвијића, истиче се: „према досадашњим Вашим радовима, знамо да бисте Ви били одличан сарадник на великом научном послу око испитивања насеља Српских земаља”. И у овом случају Јовићевић добија високе оцјене о стручности од самог Јована Цвијића.

У писму Цвијићу, Јовићевић пише 23. 09. 1905. године: „Ја хоћу да се одазовем Вашој жељи и дугу, који Вам дугујем”. Јовићевић изражава захвалност на указаном повјерењу.

Писмо Јовићевића Географском заводу Универзитета у Београду датирано је 30. 01. 1908. У питању је непосредна сарадња Цвијића и Јовићевића. „Ја сам више пута затраживао од Г. Ј. Цвијића нужна објашњења по овој ствари и он је био тако добар, да ме је свагда у овом послу упућивао, само да што боље успијем... Рад носи наслов. ‘Ријечка нахија у Црној Гори’.

Уз рад сам уредио и карту Ријечке нахије, размјер 1: 30.000 и атлас села Ријечке нахије истог размјера”. У настајању Јовићевићевог најзначајнијег дјела користе се размјер и атлас села. Аутор ове студије истиче: „Увјеравам, да сам врло много и времена и труда потребовао док сам ово прибрао и написао”. Књига ће изаћи 1911. године.

Б. Милојевић, асистент Географског завода, 17. маја 1908, из Београда обавјештава Јовићевића: „Г. Цвијић биће на Цетињу око 12. јуна и одагле ће вас телеграмом извести о свом доласку; с вама ће се наћи у Ријечи. Водиће расправе о „Ријечкој нахији”. Андријини потомци знају да је Цвијић тада ноћио у дому А. Јовићевића на Ободу.

Поштанска карта, коју је А. Јовићевић примио 11. марта 1911. године, усмјерила је будуће његове истраживачке токове. Цитирамо је, због значаја, у цјелости, „Драги Господине Јовићевићу, Шаљем Вам данашњом поштом 200 дин. у злату, који Вам се неће одбијати од хонорара, као и пређе. Почните у име Бога, али ми сви желимо да Ви своје резултате штампате само код нас, јер као што Вам је познато, ми Загреб врло волимо, али га не сматрамо за српски научни центар. Као што сам Вам писао, обратите нарочиту пажњу на психичке особине и можете саопштити не само што сазнате о новим областима већ све што знате о псих. особинама појединих крајева Црне Горе и Арбаније. Нова ‘Упуства’ сте добили. Ваш Ј. Цвијић”.

Цвијићеву препоруку треба тумачити као његову здраву намјеру да изабере, окупи и ангажује вриједне и доказане научнике у оквиру пројекта *Насеља српских земаља*, чији је носилац *Српски етнографски зборник српске краљевске академије* од 1902. године. Једну врсту методолошког водича у истраживању представља *Упутство за проучавање српских земаља*.

Јовићевић је поступио мудро и исправно-наставио је и даље да сарађује у *Зборнику за народни животи и обичаје Јужник Славена ЈАЗУ* у Загребу до 1926. године, а у *Српском етнографском зборнику* изашле су познате студије које су прихваћене као значајан допринос науци. То су следећи радови: *Скадарско језеро и риболов на њему*, Београд, 1909, *Ријечка*

нахија, 1911, Плавско-јусињска област, Полимље, Велика и Шекулар, Београд, 1921, Црногорско приморје и Крајина, Београд, 1922, Малесија, Београд, 1923, Зета и Љешкопоље, Београд, 1926.

Јовићевић се, дакле, одазвао на Цвијићев позив у коме није било никакве политичке или вјерске примјесе, манипулације или комбинације. Њему то није било својствено, нити је имао потребе за то. Јовићевић је опет потврдио да је могућа, корисна и плодотворна сарадња-истовремено са Београдом и Загребом. Он је на свом примјеру и дјелу показао и 20 година прије стварања државе јужнословенских народа да је идеја заједништва и братства покретачка снага која је водила стварању државе као навећег добра.

Јован Ердељановић 16. маја 1911. године, испред Етнографског одбора Српске краљевске академије, упућује званични допис у коме обавјештава А. Јовићевића да је на сједници Одбора одлучено „да се прими Ваша понуда, да проучите *народни живоји Црногорској приморја и Крајине* ... Јавите ми, хоћете ли можда што проучавати у Црмници?... Ја нећу овог лета долазити у Црну Гору а вероватно да нећу уопште никуд путовати, јер имам и одвише посла на обрађивању Старе Црне Горе. Срдачан Вам поздрав шаље Ваш Јов. Ердељановић.

О теренском истраживању Црногорског приморја и Крајине и раду на књизи биће још излагано у каснијој преписци.

Географски завод Универзитета у Београду обавјештава 28. 12. 1911 године Јовићевића о наредним пословима и истраживањима која му предстоје. Цвијић у писму истиче да Јовићевић, убрза рад на студији о Црногорском приморју и Крајини. Упознаје га да намјеравају издати једну свеску о психичким особинама српског народа. „Приметио сам из Вашег штампаног рада да имате нарочитих способности за проматрање психичких особина... Ви сада имате и за то штампана Упутства.

Произилази да Цвијић жели да укључи Јовићевића и у другим областима истраживања. Јовићевић је одговорио 16. 01. 1912. (констатовао је на полеђини Цвијићевог писма и под тачком 2. наглашава: „Не знам, да ли ћу моћи и турску Крајину испитати”).

Цвијић у писму Географског завода пише Јовићевићу 7. маја 1912. о напоменама, од којих се неке тичу његовог рада о Црногорском приморју и Крајини. У поштанској карти од 28. 04. 1912, која претходи овим напоменама, Цвијић обавјештава Јовићевића да заврши рад на испитивању психичких особина. „Врло је могуће да ја летос дођем у Црну Гору и ако не будем пролазио кроз Црнојевића Ријеку позваћу Вас на Цетиње”.

Јован Ердељановић у писму од 31. јануара 1914. године, пише Јовићевићу о даљој сарадњи. Сљедеће писмо се односи, опет, на Црногорско приморје.

„Припремајући Ваш рад о Крајини и Црногорском приморју за штампу, нашли смо да су за прву, већу половину Вашег рада потребна још нека обавештења и подаци... да и уређивање Вашег рада за штампу буде што пре довршено. Са срдачним поздравом, Ваш Ј. Цвијић”.

Писмо није датирано, али А. Јовићевић на полеђини биљежи, да је примљено 6. 02. 1914. године.

Сљедеће писмо упутио је Географски институт Универзитета у Београду 15. априла 1920. године Андрији Јовићевићу. Протек од шест година није покривен преписком, што упућује на закључак да је у питању уништена грађа приликом страдања Јовићевићеве библиотеке. Преписка се није прекидала. Ако није у питању овај разлог, онда ратне године 1914-1918, могу бити повод прекида преписке.

Из Завода га обавјештава Боривоје Милојевић да ће се Јовићевићев рад о Плавско-гусињској области „још овога лета дати у штампу... Г. Цвијић сасвим пристаје на Ваш предлог да овог лета испитујете сва малисорска племена”. Истраживања се настављају.

Писмо од 28. 09. 1920. је наставак претходног, јер исти сарадник истиче: „Г. Цвијић је прочитао Ваш рад о плавско-гусињској области и одредио да се штампа у ‘Насељима’”.

Јовићевићу слиједи једно Ердељановићево писмо које је знатно оштећено (блиједе површине, датум). Неки дјелови су сачувани и читки. На почету се препознаје сљедећи садржај о раду С. Дучића, са неким специјалним кучким изразима; „Г. Цвијић и Љуба Стојановић саветовали су ми да се за обавештења обратим Вама... Не замерите, господине Јовићевићу, што Вас оптерећавамо овим послом. Ви сте нам из Црне Горе најпогоднија личност и главни сарадник”. Он је на сва питања одговорио 21. 09. 1921. године.

Боривоје Милојевић испред Географског института 26. 11. 1921. године обавјештава А. Јовићевића да је Цвијић „рекао да Вас умолим за обавештење о томе: шта сте летос урадили на антропогеографском испитивању своје области и када ћете рукопис послати”. Јовићевић оловком скицира одговор на допису.

„Драги Госп. Милојевићу,

Молим Вас да обавијестите Г. Цвијића да сам прошло љето провео у Црногорском Приморју и Крајини, дошао до нових података, допунио многе празнине...” (1. 12. 1921. Јовићевић је унио датум одговора, што представља омашку, јер није могао ићи прије писма од 26. 11. 1921. године.

У писму Универзитета у Београду, Јован Цвијић 3. 03. 1922. године јавља Јовићевићу „да је рукопис Црногорско приморје и Крајина овамо приспео и већ се штампа... Ако не добијете никакву помоћ од Г. Министра за испитивање Малесије, ја ћу Вам у сваком случају нешто послати. Јавите ми само време кад мислите поћи на пут. Јесте ли научили штогод арбанашки?

Вама одани Јован Цвијић”.

Јовићевић је на новом истраживачком послу испитивања Малесије.

Српска краљевска академија у акту од 3. 07. 1922. обавјештава Јовићевића о хонорару који му слиједи за рад о Црногорском приморју. Географски институт у Београду упознаје Јовићевића о следећем.

„По налогу Г. Цвијића, част ми је извести Вас следеће: ... ако не будете желели остати у служби, онда ћете бити пензионисани и то тек пошто будете преведени на нову плату”. Тиме нијесу завршена његова научена истраживања. Писмо је датирано 25. 11. 1923. Студија Зета и Љешкопоље представљају његову посљедњу објављену књигу 1926. године.

Јован Ердељановић испред Етнолошког семинара Универзитета у Београду у допису од 14. маја 1926. године истиче: „Много Вам хвала на полатом препису повеље, који Вас је очевидно стао много труда, и на подацима о Боју на Цареву лазу. Био бих Вам врло захвалан на подацима из народног предања о томе боју...”

Српска краљевска академија у акту од 1. 10. 1926. обавјештава Јовићевића да му шаље 4.850 динара као хонорар за рад „Зета и Љешкопље” у 23. књизи Насеља.

Јован Ердељановић не заборавља Андрију Јовићевића ни крајем тридесетих година 20. вијека. Обавјештава га у писму од 27. 06. 1938. године да: „Један америкашки научник, Филип Мозли (Philip Mosly), који је 1936. године почео путовати по Југославији ради социолошког проучавања нашег села и задруге, доћи ће ове године у Црну Гору са намером да тамо проучи неко типско црногорско село, типску црногорску задругу. Он говори доста добро српскохрватски...”

Молим Вас да овом странцу, који је добар пријатељ нашег народа и државе, дате потребне савете и препоруке, да би могао што успешније извести свој испитивачки задатак,

Ваш искрено одани
Јован Ердељановић”.

Сарадња Андрије Јовићевића са Београдом била је интензивна, подстицајна и стваралачка. У Београду је објавио своја најбоља дјела, што је резултат блиске сарадње и отворених научних визија.

4. САРАДЊА ЈОВИЋЕВИЋА СА ЦЕТИЊЕМ

Јовићевић је у истраживању и научном стварању свим бићем био везан за Црну Гору. Први чланак написао је као двадестдвогодишњи младич у цетињској *Просвјети* 1893. године, под насловом „Куће и кућевни намјештај у Зети”. На Цетињу објављује у *Личи*, *Гласу Црнојорца*, *Књижевном листу*, *Зайисима*, *Зейском иласнику* и *Јужњаку* и у *Никшићу* у *Онојошћу* и *Невесинју*.

Сарађује са државним институцијама и познатим личностима на Цетињу, о чему свједочи значајна, али проријеђена преписка.

Од задње деценије 19. вијека до краја треће деценије 20. вијека, истовремено сарађује са институцијама и угледницима у Загребу, Београду и Цетињу, што свједочи о ширини Јовићевићевог научног интересовања и сталног потврђивања у објављеним радовима као цијењеног научника.

Митрополит Митрофан пише Јовићевићу 24. 01. 1897. године: „Ја желим да се ви и убудуће вазда руководите са свијем онијем што је добро и корисно и да у племенитој души вашој цветају вазда овакве хришћанске и родољубиве идеје,

Вама наклоњени
М. Митрофан”

Ово је одговор на Јовићевићев однос према Цркви. Писмо се односи на Андријино обраћање „од 12. тек. ов. год”, које није сачувано.

Службеним актом од 18. 11. 1899. Митрополија црногорска јавља А. Јовићевићу „зато вам препоручујем да то свједочанство што прије пошаљете, М. Митрофан”.

Захтјев се односи на бившег ђака Основне школе у Ријеци Црнојевића, Тома Милошева Вујовића.

Митрополит Митрофан се јавља Јовићевићу 25. 07. 1901. „Господине учитељу;

Хвала Вам лијепа на Вашој пажњи о чувању старинских књига, које сте нашли у цркви његушкој. Ја ћу се постарати да се исте књиге донесу у Ризницу Митрополије, гдје ће бити очуване, и гдје ће се њихова вриједност оцијенити... да Вам изјавим израз мог уважаења и особите наклоности. Вама наклоњени,

М. Митрофан”

Јовићевић је свјестан историјског и културног блага које се налази у црквама и манастирима и предузима радње да се исто очува и вреднује.

У писму Књажевском Министарству Просвјете и Црквених послова на Цетињу, Андрија Јовићевић 30. марта 1908. године извјештава о истраживачким пословима и задацима на којима ради. Истиче да је напи-

сао у рукопису 1907. „Ријечка нахија”, приредио је Атлас села у Ријечкој нахији и посебно Карту Ријечке нахије итд. То је одговор на распис на-словљеног Министарства од 4. јануара 1908. године. У питању је корисна сарадња са Ј. Цвијићем, ректором Београдског Универзитета.

Јовићевић Андрија постаје, 1.11.1908. године, члан Друштва црногорског Црвеног крста, чији је предсједник Митрополит Митрофан.

Поводом двадесетпетогодишњице архипастирске службе Митрополита Митрофана, Андрија Јовићевић му честита, 5. 04. 1910. године, јубилеј значајан за Цркву, Државу и народ.

Министарство Просвјете и црквенијех послова обавјештава, 22. 06. 1912. године, А. Јовићевића да није у могућности додјелити му „државну припомоћ за вршење антропогеографског проучења по унутрашњости због буџетске немогућности, што Вам саопштава ради знања”. Јовићевић прима к знању!?

Друштво црногорског Црвеног крста шаље 22. октобра 1918. године, допис Јовићевићу. „Управа Црногорског Црвеног Крста на Цетињу примила је од Српског Црвеног Крста у Женеви 20 т. мј. извјесну суму новца, која се има подијелити сиромашним инвалидима и сиромашним породицама погинулих и умрлих у току Балканског и овог рата.

Молимо Вас да би што прије саставили и нама упутили спискове поменутих инвалида и породица, како би се ова сума што прије подијелити могла”. А. Јовићевић је и у овом добротворном послу показао пуну помоћ и ревност.

У сарадњи са Ј. Цвијићем постигао је највише успјеха и објавио најзначајнија дјела. Блискост није прекидана ни током Цвијићеве болести. Његову смрт 1927. године, Цетиње је званично објавило. „Јован Цвијић, монарх наше науке и велики национални радник, склопио је своје дубоке мисаоне очи 16. о. м. у Београду. Престало је куцати срце једног најзвизишенијег и најауторитативнијег човјека, данашњице”³.

Користили смо 50 дописа као извор које су институције и челници упутили Јовићевићу и он њима десет. Сви свједоче о развоју истраживања и науке и сазријевању Јовићевићевог дјела.

Добри познаваоци дјела Андрије Јовићевића сматрају да би научна и шира јавност добро прихватила објављивање монографије о црногорским манастирима о којима је Јовићевић посебно писао у „Зетском гласнику” од броја 36 из 1933. године, закључно са бр. 857 1940 (Душан Мартиновић, *Порџреџи*, Цетиње, 1983, стр. 209-211. – библиографија),

³ Народна ријеч, Цетиње 1927, бр. 4.

Значајано је да се објаве, јер су незаобилазан извор за историју Државе и Цркве. У Јовићевићевој оставштини на Ободу, налази се рукопис Политичка побуна у Цеклину и Љуботињу у децембру 1918. године. Познати историчар Димитрије-Димо Вујовић закључује исказом и оцјеном о рукопису: „Но без обзира на то када је настао, он је интересантан извор о Божићној побуни у Ријечкој нахији”. Д. Вујовић истиче да је аутор рукописа имао резерве „у вези са неким поступцима извјесних активиста у раду на уједињењу, тј. бјелашима, и то, прије свега у односу на краља Никољу”.⁴ Објављивање не би требало да зависи од дневно-политичких потреба, чија се мјерила и оцјене разликују од објективних научних.

Не износећи личне оцјене о дјелу Андрије Јовићевића, ради потпуне објективности, из мноштва позитивних оцјена, завршавамо са мишљењима двојице научних ауторитета.

Јован Вукмановић закључује: „Његова проучавања граничног становништва корисна су за праћење етничких процеса”.⁵ И данас омогућавају препознавање и праћење прошлих и садашњих процеса и токова.

Петар Влаховић је дао високу оцјену дјелу Андрије Јовићевића за кога истиче да је „равноправно стао у ред са Вуком Караџићем, Павлом Ровинским, Јованом Ердељановићем, Петром Шобајићем и другим истраживачима Црне Горе и њеног становништва”.⁶ Овај став угледника указује и обавезује!

УМЈЕСТО ЗАКЉУЧКА – О ЗНАЧАЈУ ЈОВИЋЕВИЋЕВЕ ПРЕПИСКЕ

Сарадња Андрије Јовићевића са институцијама и њиховим првим личностима јасно и непосредно се сагледава у очуваној преписци међу њима. Она свједочи о једном добу које не поништава прошлост.

Преписка уноси свјежину, блискост, мисаоност и непосредност међу носиоце сарадње. Она свједочи о личностима, истраживањима, настајању књига и помјера наша сазнања о стању и токовима науке, односу држава и институција према науци итд. Као таква, ова преписка доприноси критичком вредновању научног дјела Андрије Јовићевића. Це-

⁴ Димитрије-Димо Вујовић, *Андрија Јовићевић о Божићној побуни у Ријечкој нахији*, Зборник радова поводом педесетогодишњице смрти Андрије П. Јовићевића, Цетиње 1989. 73-74.

⁵ Јован Вукмановић, *Зборник радова поводом педесетогодишњице смрти Андрије Јовићевића*, Цетиње 1989, стр. 10. Уводна ријеч са освртом на сарадњу Андрије П. Јовићевића са Јованом Цвијићем и Јованом Ердељановићем.

⁶ Петар Влаховић, *Антропогеографско и етнографско дјело Андрије Јовићевића*, Зборник радова поводом педесетогодишњице смрти Андрије П. Јовићевића, 1989. стр. 20.

тиње и Ријека Црнојевића били су септембра 1936. године организатори педесетогодишњице његовог педагошког и научног рада. Пажљиво ишчитавање преписке омогућава праћење развојног пута Андрије Јовићевића од самоука до зрелог научника. Из сваке копије писма, коју је Јовићевић остављао за лични архив, издваја се захвалност и истраживачка радозналост. Уочава се полет научне мисли, али и финансијска ограниченост у реализацији научних пројеката.

Сви они који су писали о Андрији Јовићевићу нијесу се устручавали да укажу да би друштво морало његовом имену посветити већу бригу објављујући преписку, отварајући његову меморијалну собу - музеј, уводећи дане народне културе и фолклора итд. С правом се указује на маћехински однос према његовом дјелу и имену, јер ниједна институција на Цетињу или у Подгорици не носи његово име. Несхватљиво!!!

Андрија Јовићевић се одужио Црној Гори; она има мудрости и разлога да врати.

Владимир ЙОВИЧЕВИЧ

ПЕРЕПИСКА АНДРИИ ЙОВИЧЕВИЧА С ИНСТИТУЦИЈАМИ И АВТОРИТЕТНЫМИ ЛИЧНОСТЯМИ ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Резюме

Сотрудничество Андрии Йовичевича с институциями ясно и непосредственно видится в сохранившейся переписке между ним и руководителями этих институций. Эта переписка свидетельствует об одном времени, которое не аннулирует прошлое.

Переписка вносит свежесть, близость, размышление и непосредственность между сотрудничающими. Она свидетельствует о личностях, исследованиях, появлении книг, что расширяет наше понимание о состоянии и направлениях науки, отношении государства и институций к науке итд. Как таковая эта переписка делает вклад в критическую оценку научного дела Андрии Йовичевича. Цетинье и Река Црноевича были в сентябре 1936 года организаторами празднования пятидесятилетнего юбилея его педагогического и научного труда.

Внимательное перечитывание переписки дает возможность пронаблюдать пути развития Андрии Йовичевича от самоучки до зрелого ученого. И в каждой копии письма, которую Йовичевич оставлял для личного архива, подчеркивается благодарность и исследовательский интерес. Виден полет научной мысли, но и ограниченность в деньгах при реализации научных проектов.